

Petruspredikan på svenska: En kritisk granskning

TOBIAS HÄGERLAND

Göteborgs universitet
tobias.hagerland@lir.gu.se

INLEDNING

Petruspredikan (*Kerygma Petri*) är en text som troligen härrör från 100-talets början och som bevarats fragmentariskt genom citat och anspelningar hos Klemens av Alexandria och Origenes. Fragmenten finns samlade såväl i Ernst von Dobschütz undersökning av texten från 1893 som i Michel Cambes kritiska utgåva från 2003, och de föreligger i flera översättningar till moderna språk.¹ En översättning till svenska, jämte den grekiska texten, inledning och kommentar har publicerats av John-Christian Eurell i *SEÅ* 2022.² Det är ett mycket lovvärt initiativ. Vi behöver fler översättningar av relativt okända antika texter med anknyt-

¹ Ernst von Dobschütz, *Das Kerygma Petri kritisch untersucht* (Leipzig: Hinrichs, 1893); Michel Cambe, *Kerygma Petri: Textus et commentarius* (CCSA, 15; Turnhout: Brepols, 2003). Bland översättningar av fragmenten kan nämnas von Dobschütz, *Kerygma Petri*, 26–27; Montague Rhodes James, *The Apocryphal New Testament: Being the Apocryphal Gospels, Acts, Epistles, and Apocalypses with Other Narratives and Fragments* (Oxford: Clarendon, 1924), 16–19; Michel Cambe, ”Prédication de Pierre”, i *Écrits apocryphes chrétiens*, red. François Bovon och Pierre Geoltrain (Paris: Gallimard, 1997), 3–22.

² John-Christian Eurell, ”Petruspredikan: En negligerad 100-talstext”, *SEÅ* 87 (2022): 165–180. Se även John-Christian Eurell, *Peter’s Legacy in Early Christianity: The Appropriation and Use of Peter’s Authority in the First Three Centuries* (Stockholm: Enskilda Högskolan Stockholm, 2021), 162–166, för en diskussion av några av fragmenten.

ning till Bibeln, inte minst med tanke på undervisningen i bibelvetenskap. En översättning av till exempel Petruspredikan kan både tjäna som en introduktion till denna nästan förlorade skrift och dess tankegods och stimulera reflektionen över hur grekisk text bäst översätts till ett så annorlunda språk som svenska. I denna artikel vill jag, efter några inledande anmärkningar på återgivningen av den grekiska texten, främst diskutera Eurells översättningsprinciper och uppmärksamma åtskilliga ställen i översättningen som jag menar är tveksamma eller direkt felaktiga. I några av dessa fall får bristerna i översättningen konsekvenser för förståelsen av Petruspredikans teologiska innehåll, vilket jag också kommer att diskutera. Jag menar att otillräckligheterna i den publicerade översättningen dessvärre är så många och allvarliga att denna inte kan anses återge originalet rättvisande.

TEXTEN

Först ska något sägas om den grekiska text som utgör utgångspunkten för översättningen. Eurell följer den av von Dobschütz etablerade numreringen av fragmenten, som baseras på den ordning i vilken citaten ur och anspelningarna på Petruspredikan kommer hos Klemens. Själva texten uppges vara hämtad ur Otto Stählin's kritiska utgåva av Klemens respektive Erwin Preuschens av Origenes, och Eurell återger i ett par fall (frag. 1c, 3b) något mer av kontexten än von Dobschütz, vilket är till fördel.³ Citaten ur Petruspredikan markeras som sådana i texten, utan att Eurell i sina kommentarer för någon egentlig diskussion kring den återkommande svårigheten att avgöra var citaten börjar och slutar samt om framför allt Klemens ibland kan ha lagt till förtydliganden inne i dessa citat. Exempelvis menar von Dobschütz att orden $\tau\omicron\upsilon\tau\acute{\epsilon}\sigma\tau\iota\ \tau\omicron\upsilon\tilde{\upsilon}\ \iota\omicron\upsilon\tilde{\upsilon}$ (frag. 2a) och $\gamma\acute{\alpha}\rho\ \tau\tilde{\omega}\ \omicron\upsilon\nu\tau\iota$ (frag. 2b) är Klemens förklarande och

³ Eurell, "Petruspredikan", 168 n. 15, uppger att texten följer Otto Stählin, *Clemens Alexandrinus* (4 band; Leipzig: Hinrichs, 1905–1936) samt Erwin Preuschen, *Origenes Werke 4: Der Johanneskommentar* (Berlin: de Gruyter, 1903).

förstärkande tillägg.⁴ I Eurells översättning inkluderas de utan vidare i citaten.

Bara i ett av fragmenten placerar Eurell ett par fraser, οὗς ὁ κύριος ἠθέλησεν respektive τοῦ Χριστοῦ, inom hakparenteser (frag. 7). Om detta signalerar att fraserna ska anses vara textkritiskt osäkra hos Klemens, eller att de bör ses som dennes tillägg till citatet ur Petruspredikan, framgår inte.⁵ I den svenska översättningen markeras de inte på något speciellt sätt. Underligt nog står just dessa fraser inom hakparenteser i en utgåva som Eurell över huvud taget inte hänvisar till, Erich Klostermanns. Det finns ytterligare en unik överensstämmelse mellan Klostermann och Eurell i återgivningen av frag. 7. Båda har nämligen i fragmentet indikativformen πέμπω där alla andra utgåvor har participet πέμπων.⁶ Visserligen kan indikativen hos Eurell förklaras som ett av många skrivfel, särskilt då hans översättning verkar förutsätta participet, vilket jag snart återkommer till. Men det är märkligt att resultatet blir en text som helt överensstämmer med Klostermanns.⁷

Det finns fler exempel på att Eurell avviker från de utgåvor han gör anspråk på att följa. Så läser Eurell i slutet av frag. 5 med von Dobschütz och Cambe två personliga pronomina i andra person pluralis, ὑμῖν och ὑμεῖς, där Stählin har pronomina i första person, ἡμῖν och ἡμεῖς.⁸ I frag. 6 väljer han i likhet med Klostermann och Cambe infini-

⁴ von Dobschütz, *Kerygma Petri*, 19.

⁵ Stählin, *Clemens Alexandrinus*, 2:456, uppger i den textkritiska apparaten att fraserna enligt von Dobschütz utgör inskott i Klemens text. I själva verket gäller detta enligt von Dobschütz, *Kerygma Petri*, 22–24, endast den senare frasen, medan den förra återfanns i Petruspredikan. Cambe, *Kerygma Petri*, 157–159, anser att båda fraserna är Klemens tillägg.

⁶ Eurell, "Petruspredikan", 176; se Erich Klostermann, *Apocrypha, I: Reste des Petrusevangeliums, der Petrusapokalypse und des Kerygma Petri* (2 uppl.; Bonn: Weber, 1908), 15.

⁷ Eurell hänvisar i *Peter's Legacy*, 162 n. 77, till Klostermanns utgåva, dock utan att ange om texten till de fragment som han återger där är baserad på denna eller någon annan utgåva.

⁸ Eurell, "Petruspredikan", 174; se von Dobschütz, *Kerygma Petri*, 21; Cambe,

tiven μετανοῆσαι där Stählin har participet μετανοήσας.⁹ Vidare menar Eurell i sin kommentar till frag. 9 att ”referensen till Jerusalems dom ... troligen åsyftar Jerusalems förstörelse år 70”.¹⁰ Det är möjligt att Petruspredikan här verkligen innehållit en referens till Jerusalems dom, men det förutsätter att man med von Dobschütz läser κριθῆναι i stället för det traderade κτισθῆναι.¹¹ Stählin noterar endast att texten är skadad och att flera olika rättelser har föreslagits.¹² Eurell följer alltså von Dobschütz emendation utan att nämna det. Han märker inte heller ut de konjekturer som i Stählins utgåva alltid är tydligt markerade, utan inkluderar dem för det mesta som en del av den etablerade texten utan särskild anmärkning. Ett undantag utgör konjekturen ἐπιλαθόμενοι, som Eurell utelämnar i den grekiska texten till frag. 3a – men som avspeglas i hans översättning ”De glömmar ...”.¹³ Sammantaget är det oklart vilken utgåva som egentligen är utgångspunkt för översättningen. Textkritiska diskussioner saknas helt, även där sådana är avgörande för tolkningen av texten.

Påfallande är den stora mängden skrivfel i den grekiska texten. I återgivningen av de tio fragmenten finns närmare 60 fel, som oftast består i att accent och/eller spiritus är felaktiga eller felplacerade, men ibland i att en överflödig bokstav har lagts till eller att en bokstav har bytts ut mot en annan.¹⁴ På ett par ställen är felen av sådan art att betydelsen av

Kerygma Petri, 157; jfr Stählin, *Clemens Alexandrinus*, 2:452. I Eurells översättning står dock först ”oss” och sedan ”ni”.

⁹ Eurell, ”Petruspredikan”, 175; se Klostermann, *Apocrypha*, 15; Cambe, *Kerygma Petri*, 157; jfr Stählin, *Clemens Alexandrinus*, 2:453.

¹⁰ Eurell, ”Petruspredikan”, 179.

¹¹ von Dobschütz, *Kerygma Petri*, 24.

¹² Stählin, *Clemens Alexandrinus*, 2:496.

¹³ Eurell, ”Petruspredikan”, 171; jfr Stählin, *Clemens Alexandrinus*, 2:451.

¹⁴ Se till exempel frag. 3a (Eurell, ”Petruspredikan”, 171–172), där de felaktiga formerna här markerats med understrykning med rättelser inom hakparentes: Εἴτα ἐπιφέρει· Τοῦτον τὸν θεόν [θεὸν] σέβεσθε μὴ κατὰ τοὺς Ἑλληνας [Ἑλληνας] [...] Ὅτι ἀγνοία φερόμενοι καὶ μὴ ἐπιστάμενοι τὸν θεόν [...] ὧν ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν εἰς χρῆσιν, μορφώσαντες ξύλα καὶ λίθους, χαλκὸν καὶ σίδηρον, χρυσοῦν [χρυσὸν] καὶ ἄργυρον τῆς

de grekiska formuleringarna blir förvrängd. I frag. 7 står som redan nämnts presens indikativ πέμπω ("jag sänder") i en fras som Eurell översätter med preteritum, "sände jag er ut i världen". Det är möjligt att indikativformen är en felaktig återgivning av participet πέμπων, vilket här uttrycker samtidighet med det finita verbet ἐξελεξάμην ("jag utvalde").¹⁵ I frag. 10 kan θεία προνοία uppfattas som en felaccuentering av nominativen θεία πρόνοια, som då bör utgöra subjekt till verbet ἐπιφέρει ("den gudomliga försynen tillägger"). Även här vittnar Eurells översättning, "tillägger han ... genom gudomlig försyn", om den korrekta grekiska texten enligt Stählin's utgåva. Där står nämligen dativen θεία προνοία.¹⁶ Misstagen gör att den grekiska texten inte är lämplig att sätta i händerna på studenter. Dessa bör hellre hänvisas till von Dobschütz sammanställning av fragmenten, som finns fritt tillgänglig på internet.

ÖVERSÄTTNINGEN

Som översättare till svenska av Klemens och Eusebios har Eurell säkert haft anledning att reflektera över sina översättningsprinciper.¹⁷ I anslutning till översättningen av Petruspredikan redovisas inga sådana överväganden, vilket hade varit värdefullt. Inte heller diskuteras språkliga oklarheter och översättningsalternativ i kommentaren till fragmenten.

ἕλης αὐτῶν καὶ χρήσεως, τὰ [τὰ] δοῦλα τῆς ὑπάρξεως ἀναστήσαντες, σέβονται, καὶ ἅ [ἅ] δέδωκεν αὐτοῖς εἰς βρωσῖν ὁ θεός, τὰ πεπετεινὰ [πεπετεινὰ] τοῦ ἀέρος καὶ τῆς θαλάσσης τὰ [τὰ] νηκτὰ καὶ τῆς γῆς τὰ ἐρπετὰ καὶ τὰ θηρία σὺν κτῆμασι [κτῆνεσι] τετραπόδοις τοῦ ἀργοῦ [ἀργοῦ], γαλαῖς τε καὶ μῆς, αἰλούρους τε καὶ κύνας καὶ πιθήκους· καὶ τὰ ἴδια βρώματα βρωτοῖς [βρωτοῖς] θύματα τύουσιν [θύουσιν] καὶ νεκρὰ νεκροῖς προσφέροντες ὡς θεοῖς ἀχαριστοῦσι τῷ θεῷ, διὰ τούτων [τούτων] ἀρνούμενοι [ἀρνούμενοι] αὐτὸν εἶναι.

¹⁵ Eurell, "Petruspredikan", 176; jfr Stählin, *Clemens Alexandrinus*, 2:456.

¹⁶ Eurell, "Petruspredikan", 179; jfr Stählin, *Clemens Alexandrinus*, 2:497.

¹⁷ Se Klemens av Alexandria, *Om äktenskapet, Vem är den rike mannen som blir frälst? & Maning till ståndaktighet eller Till de nydöpta*, övers. John-Christian Eurell (Skellefteå: Artos, 2021); Eusebios av Caesarea, *Konstantins liv*, övers. John-Christian Eurell (Skellefteå: Artos, 2023).

Här kommer jag först att problematisera tre generella aspekter av översättningen och sedan gå in på tveksamheter i de enskilda fragmenten.

Ett första principiellt översättningsval som kan diskuteras är det som avser hur grekiskans komplicerade meningsbyggnad, ofta innefattande inskjutna bisatser och participfraser, ska återges på svenska. För att översättningen ska bli begriplig är det ofta närmast nödvändigt att omvandla grekiska bisatser och satsförkortningar till huvudsatser på svenska, och så gör Eurell. I många fall är detta tillvägagångssätt oproblematiskt, särskilt när det handlar om bisatser. Till exempel går inget innehållsligt i originalet förlorat när bisatserna οὐ τὰ πάντα ἐπιδέεται och ὃς τὰ πάντα ἐποίησεν översätts med huvudsatserna ”Allt är beroende av honom” respektive ”Han skapade allt” i frag. 2a.¹⁸ Även konjunkta particip kan ibland enkelt skrivas om till finita verb i huvudsatser, exempelvis i frag. 2b, där μὴνύων ... ὁ Πέτρος och συνείς översätts med ”Petrus pekar på” respektive ”Han begriper”.¹⁹ Det är dock inte ovanligt att participens relationer till varandra och till finita verb är mångtydiga. Ett exempel bland flera är följande konstruktion i frag. 7:

Ἐξελεξάμην ὑμᾶς δώδεκα μαθητὰς κρίνας ἀξίους ἐμοῦ οὓς ὁ κύριος ἠθέλησεν,
καὶ ἀποστόλους πιστοὺς ἡγησάμενος εἶναι πέμπων ἐπὶ τὸν κόσμον ...

Den översätts som följer:

Jag har i enlighet med Herrens vilja utvalt er tolv och ansett er värdiga mig.
Eftersom jag höll er för att vara trogna apostlar sände jag er ut i världen ...²⁰

Eurell väljer alltså att återge de konjunkta participen κρίνας och πέμπων med finita verb, ”[jag har] ansett” respektive ”sände jag”, medan ἡγησάμενος omvandlas till en kausal bisats, ”Eftersom jag höll er för ...”, som underordnas huvudsatsen ”sände jag ...”. Resultatet blir en svensk

¹⁸ Eurell, ”Petruspredikan”, 170.

¹⁹ Eurell, ”Petruspredikan”, 170–171.

²⁰ Eurell, ”Petruspredikan”, 176. Jag har rättat den grekiska texten med hjälp av Stählin, *Clemens Alexandrinus*, 2:456.

översättning där relationerna mellan verben framstår som mer entydiga än i den grekiska texten, som kan tolkas på flera olika sätt, till exempel:

Jag ansåg er vara värdiga lärjungar till mig och höll er för att vara trogna apostlar. Därför utvalde jag er tolv i enlighet med Herrens vilja och sände jag er ut i världen ...

En översättare måste naturligtvis i sådana här fall göra ett val, och här är Eurells valda tolkning kanske varken mer eller mindre trolig än ovan nämnda alternativ eller något annat. Däremot är det förvånande att översättaren i kommentaren till fragmenten inte redovisar olika tolkningsmöjligheter och sina överväganden i förhållande till dessa.

En andra fråga gäller den om översättningen ska eftersträva konkordans, det vill säga att en term på grekiska så långt möjligt översätts konsekvent med samma svenska ord. Fördelen med konkordansprincipen är att en läsare utan kunskaper i grundspråket kan urskilja samband mellan användningar av centrala begrepp i texten, liksom återkommande stildrag. I Eurells översättning varierar de valda svenska uttrycken, så att den som inte har möjlighet att kontrollera grekiskan lätt får ett felaktigt intryck av skillnader och överensstämmelser mellan fragmenten. Här kan det räcka att ta som exempel frag. 4, som föreligger i två varianter, en hos Klemens och en hos Origenes. I båda varianterna används verbet *ἐπίστασθαι*, som i översättningen återges på två olika sätt, ”tro” respektive ”känna”. Likaså använder båda varianterna verbet *λατρεύειν*, vilket den ena gången översätts ”dyrka” och den andra ”tillbe”. Omvänt förekommer i översättningen av båda varianterna en snarlik fras, som i grundtexten motsvaras av konstruktioner där olika verb används, *μόνοι οἰόμενοι τὸν θεὸν γινώσκειν* (”De menar att de är ensamma om att känna Gud”) respektive *μόνοι οἰόμενοι ἐπίστασθαι θεόν* (”de menar sig vara ensamma om att känna Gud”).²¹ Som alla översättare vet går det inte alltid att vara konsekvent, men i de fall som här nämnts borde det inte ha varit omöjligt, och om översättaren av någon anledning väljer att inte eftersträva konkordans kunde något ha sagts om det i kommentaren.

²¹ Eurell, ”Petruspredikan”, 173.

Den tredje och sista frågan gäller hur gammaltestamentliga citat återges. Som Eurell påtalar är ett tema i Petruspredikan att de profetiska skrifterna vittnar om Kristus.²² Själva textfragmenten innehåller inga direkta citat ur Gamla testamentet, men i de sammanhang för frag. 1 som Eurell också tar med i texturvalet och översättningen citerar Klemens från sin Bibel, vilken är Septuaginta. Det verkar rimligt att översättningen då borde återge innebörden i just septuagintatexten, men så är inte konsekvent fallet, utan Eurell verkar ibland snarare ha haft den hebreiska texten för ögonen. I kommentaren till frag. 1b återges $\epsilon\nu\ \tau\tilde{\omega}\ \nu\acute{o}\mu\omega\ \kappa\upsilon\rho\iota\upsilon\ \tau\acute{o}\ \theta\acute{\epsilon}\lambda\eta\mu\alpha\ \alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon$ (Ps 1:2 LXX) med ”har sin vilja i Herrens undervisning”. Hebreiskans הורו kan visserligen betyda just ”undervisning”, men grekiskans $\nu\acute{o}\mu\omicron\varsigma$ betyder ”lag” och översätts i övrigt så av Eurell. I frag. 1c beskrivs Guds lag med ett annat citat ur Psaltaren som $\epsilon\pi\sigma\tau\rho\acute{\epsilon}\phi\omega\nu\ \psi\upsilon\chi\acute{\alpha}\varsigma$ (Ps 18:8 LXX), vilket i Eurells översättning blir ”den vederkvicker själen”. Det grekiska verbet $\epsilon\pi\sigma\tau\rho\acute{\epsilon}\phi\epsilon\iota\nu$ brukar ha innebörden ”få att vända tillbaka”, men i Septuaginta kan det som hebreiskans שוב *hifl* ibland anses ha betydelsen ”vederkvicka”.²³ Till skillnad från den hebreiska texten har Septuaginta dock en form i pluralis, $\psi\upsilon\chi\acute{\alpha}\varsigma$, som borde översättas ”själar”. Frasen $\epsilon\kappa\ \gamma\grave{\alpha}\rho\ \Sigma\iota\omega\nu\ \acute{\epsilon}\xi\epsilon\lambda\epsilon\upsilon\sigma\epsilon\tau\alpha\iota\ \nu\acute{o}\mu\omicron\varsigma$ (Mika 4:2 LXX) återges med ”Från Sion ska lag förkunnas” (jfr Bibel 2000), men på såväl grekiska som hebreiska står det egentligen ”Från Sion ska lag utgå”.²⁴ Vad som kan motivera dessa översättningar av de gammaltestamentliga citaten är oklart – inte heller på denna punkt ger kommentaren någon vägledning.

I de översatta fragmenten förekommer tveksamheter eller felaktigheter, som ibland även inverkar på de anslutande kommentarerna. Jag kommer här att ta upp varje fragment i tur och ordning.

²² Eurell, ”Petruspredikan”, 178–180.

²³ Takamitsu Muraoka, *A Greek-English Lexicon of the Septuagint* (Leuven: Peeters, 2009), s.v. $\epsilon\pi\sigma\tau\rho\acute{\epsilon}\phi\omega$.

²⁴ Jfr Eurell, ”Petruspredikan”, 169.

Fragment 1

Detta fragment föreligger i tre varianter hos Klemens, två i *Stromata* (frag. 1a, 1b) och en i *Eclogae prophetae* (frag. 1c). Gemensamt för de tre varianterna är uttrycket ”lag och ord” (νόμος και λόγος). Både frag. 1a och 1b består av påståendet om att Petruspredikan kallar ”Herren” för ”lag och ord”, vilket i det ena fallet uttrycks med en passiv formulering, ”Herren framställs (προσαγορευόμενον) som lag och ord”, och i det andra med en aktiv, ”Petrus framställer (προσεῖπεν) i sin predikan Herren som lag och ord”. I frag. 1c har den centrala utsagan i Eurells översättning en helt annan innebörd, där ”lag och ord” inte längre är epitet till Herren utan innehållet i frälsarens förkunnelse:

Frälsaren själv talar ”lag och ord” såsom Petrus säger i sin predikan (...) ²⁵

Denna tolkning är inte möjlig. Verbet i satsen νόμος και λόγος αὐτὸς ὁ σωτῆρ λέγεται är inte aktivt, som det översätts av Eurell, utan passivt: ”Frälsaren själv sägs vara ’lag och ord’ ...”. Innehållsligt överensstämmer alltså frag. 1c helt med frag. 1a och 1b.

Det kan i sammanhanget noteras att den felaktiga översättningen av frag. 1c inte fått något tydligt genomslag i Eurells tolkning av fragmentet. Man hade kunnat vänta sig att diskrepansen i förhållande till de två andra varianterna hade uppmärksammats, men så sker inte. Snarare verkar Eurells tolkning att uttrycket ”lag och ord” hör hemma i en ”diskussion kring Guds karaktär” förutsätta att även frag. 1c använder uttrycket som ett av Guds epitet. ²⁶

Fragment 2

Slutet på detta fragment i dess första variant (frag. 2a) lyder ὁς τὰ πάντα ἐποίησεν λόγῳ δυνάμεως αὐτοῦ τουτέστι τοῦ υἱοῦ. Eurell översätter:

²⁵ Eurell, ”Petruspredikan”, 169.

²⁶ Jfr Eurell, ”Petruspredikan”, 170. Huruvida ”Herren” och ”frälsaren” avser Gud (så Eurell) eller Kristus (så von Dobschütz, *Kerygma Petri*, 27–29) är svårt att avgöra. Hos Klemens används uttrycken både om Gud (t.ex. *Strom.* 4.13, 92; 6.12, 104) och om Kristus (t.ex. *Strom.* 1.10, 46; 6.14, 108).

Han skapade allt i kraft av sitt ord, alltså sin Son.²⁷

Formuleringen ”i kraft av sitt ord” kan väcka associationer till en annan petrinsk text, 2 Petr, där ”i kraft av (Guds) ord” är Bibel 2000:s översättning av den instrumentala dativen τῷ λόγῳ:

De bortser från att det för länge sedan fanns himlar och en jord som hade uppstått ur vatten och genom vatten i kraft av Guds ord (τῷ τοῦ θεοῦ λόγῳ). Den värld som då fanns dränktes därför i vatten och gick under. Men de himlar och den jord som nu finns är i kraft av samma ord (τῷ αὐτῷ λόγῳ) sparade åt elden; de bevaras till domens dag då de gudlösa skall förintas. (2 Petr 3:5–7)

I förstone kan det verka rimligt att även Eurells ”i kraft av sitt ord” är menat att återge det instrumentala λόγῳ. I så fall har emellertid det följande δυνάμεως ingen motsvarighet alls i Eurells översättning. Möjligen har avsikten varit att låta ”kraft” motsvara δυνάμεως på liknande sätt som när Bibel 2000 översätter τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ till ”med kraften i sitt ord” (Heb 1:3). Men hur lyckad just den översättningen är kan diskuteras,²⁸ och uttrycket ”i kraft av” är inte synonymt med ”med kraften i”. Den grekiska formuleringen i fragmentet bör snarast förstås och översättas som ”genom sin krafts ord”.

Genom att översätta den avslutande frasen τουτέστι τοῦ υἱοῦ med ”alltså sin Son” låter Eurell påskina att ordet här identifieras som Sonen. Den innebörden kan den grekiska texten inte ha, eftersom τοῦ υἱοῦ är genitiv, till skillnad från dativen λόγῳ.²⁹ ”Sonens” måste syfta på något tidigare nämnt ord i genitiv, och här finns åtminstone två tolkningsmöjligheter. Den ena är att ”Sonens” förklarar αὐτοῦ: ”genom hans, alltså Sonens, krafts ord”. Den andra möjligheten är att ”Sonens” identifierar δυνάμεως: ”genom sin krafts, alltså Sonens, ord”. Om det senare al-

²⁷ Eurell, ”Petruspredikan”, 170.

²⁸ Bibel 1917:s ”genom sin makts ord” och Svenska Folkbibeln ”med sitt mäktiga ord” återger bättre innebörden i den grekiska texten.

²⁹ Jfr Pierre Nautin, ”Les citations de la ’Prédication de Pierre’ dans Clément d’Alexandrie, *Strom.* vi. v. 39–41”, *JTS* 25 (1974): 98–105 (103–104), som föreslår emendation till τῷ υἱῷ.

ternativet stämmer, har vi här en parallell till Paulus identifikation av Kristus som ”Guds kraft (δύναμις)” (1 Kor 1:24).³⁰

Fragment 3

Den första varianten av fragmentet, frag. 3a, är delvis svårtolkad. Som nämnts ovan följer Eurells översättning – men inte hans återgivning av texten – Stählin, vars konjektur ἐπιλαθόμενοι (”de glömmar”) underlättar förståelsen av genitiverna τῆς ὕλης αὐτῶν καὶ χρήσεως. Slutet av fragmentet innehåller några ord som inte verkar ha blivit fullständigt översatta:

καὶ τὰ ἴδια βρώματα βρωτοῖς θύματα θύουσιν καὶ νεκρὰ νεκροῖς προσφέροντες ὡς θεοῖς ἀχαριστοῦσι τῷ θεῷ, διὰ τούτων ἀρνούμενοι αὐτὸν εἶναι.

Sin egen mat offerar de till döda ting som om de vore gudar. Genom att på detta sätt förneka Guds existens är de otacksamma mot honom.³¹

Orden βρωτοῖς θύματα θύουσιν καὶ νεκρά saknar tydlig motsvarighet i översättningen. Jämför von Dobschütz översättning av ovanstående parti:

... kurz ihre eigenen Esswaaren, Essbaren opfern sie's als Opfer und, indem sie Totes Toten als Göttern darbringen, entziehen sie Gotte den Dank und leugnen damit, dass er existiert.³²

Fragment 4

Som redan nämnts frångår Eurells översättning av frag. 4 konkordansprincipen på ett sätt som verkar omotiverat. Bland annat översätts

³⁰ Se vidare Cambe, *Kerygma Petri*, 217–221.

³¹ Eurell, ”Petruspredikan”, 172. Jag har rättat den grekiska texten med hjälp av Stählin, *Clemens Alexandrinus*, 2:452.

³² von Dobschütz, *Kerygma Petri*, 26. Se även översättningen hos James, *Apocryphal New Testament*, 16–17: ”Yea, their own eatables do they sacrifice as offerings to eatable gods, and offering dead things to the dead as to *gods*, they show ingratitude to God, by these practices denying that he exists” (originalets kursiv anger att ordet är ett förtydligande tillägg i översättningen).

alltså frasen οὐκ ἐπίστανται i frag. 4a med ”de tror inte”. Även i kommentaren till fragmentet hävdar Eurell att judarna enligt Petruspredikan ”egentligen inte tror”.³³ Men ”tro” är knappast en naturlig motsvarighet till ἐπίστασθαι, som i Bibel 2000 översätts med uttryck som ”förstå” (Mark 14:68), ”veta” (t.ex. Apg 10:28; 15:7), ”känna till” (Apg 18:25) och ”vara väl insatt” (Apg 26:26). Det grekiska verbet betecknar en rent intellektuell aktivitet, till skillnad från πιστεύειν, som ligger bakom övriga förekomster att verbet ”tro” i Eurells översättning (frag. 6, 7; jfr ”komma till tro” i frag. 9). När nytestamentliga texter berör förhållandet att många judar inte ”tror”, dvs. inte omfattar kristustron, brukar verbet ἀπιστεῖν eller substantivet ἀπιστία användas (Apg 28:24; Rom 3:3; 11:20, 23). I Petruspredikan är anklagelsepunkten inte att judarna saknar den specifika kristustron, utan att de dyrkar skapade ting och därför inte har någon egentlig kunskap om Gud.

Underligt är Eurells val att i de båda varianterna av frag. 4 återge substantiven μῆν och σελήνη med ”halvmånen” respektive ”fullmånen”. Det finns enstaka exempel på att μῆν kan användas i betydelsen ”mån-skära”, men ordets vanliga innebörd är ”månad” och det är så det används i samtliga nytestamentliga förekomster. Att σελήνη utan någon vidare bestämning skulle avse ”fullmånen” saknar stöd.³⁴ När ordet översätts på det viset blir innebörden i slutet på frag. 4a absurd:

Och om fullmånen inte visar sig firar de varken det som kallas den första sabbaten eller håller nymånadsdagen eller det osyrade brödets högtid eller högtiden eller den stora dagen.³⁵

Det är oklart vad som avses med ”den första sabbaten”, och även om ”högtiden” och ”den stora dagen” brukar identifieras med lövhydde-festen respektive försoningsdagen (3 Mos 23:26–43) är tolkningen inte helt säker.³⁶ Det osyrade brödets högtid infaller mitt i månaden och kan

³³ Eurell, ”Petruspredikan”, 173–174.

³⁴ LSJ, s.v. σελήνη, anger ”the full moon” som betydelsen av σελήνη πλήθουσα.

³⁵ Eurell, ”Petruspredikan”, 173.

³⁶ Se von Dobschütz, *Kerygma Petri*, 44–45.

således knyts till fullmånen, men nymånadsfesten (4 Mos 28:11–15) är förstås avhängig nymånen, inte fullmånen. Allt talar för att *σελήνη* här används i sin vanliga betydelse ”måne” och att den judiska kulten kritiseras för sitt beroende av att månens olika faser kan observeras.

Fragment 5

Översättningen av fragmentets inledning är tveksam:

ὥστε καὶ ὑμεῖς ὁσίως καὶ δικαίως μανθάνοντες ἃ παραδίδομεν ὑμῖν φυλάσσεσθε, καινῶς τὸν θεὸν διὰ τοῦ Χριστοῦ σεβόμενοι.

Håll fast vid det vi överlämnar åt er och tillbe Gud på ett nytt sätt genom Kristus så att också ni lär er helgelse och rättfärdighet.³⁷

Det är möjligt att Eurell ser skäl att tolka det konjunkta participet *μανθάνοντες* konsekutivt, vilket skulle motivera översättningen ”så att också ni lär er ...”, men frågan är om inte snarare det inledande *ὥστε* har gett upphov till formuleringen i översättningen. Emellertid kan *ὥστε*-satsen inte konstrueras med particip, varför *ὥστε* måste höra närmast samman med imperativen *φυλάσσεσθε*.³⁸ Vidare förutsätter återgivningen av adverbena *ὁσίως* och *δικαίως* som substantiv och direkta objekt till *μανθάνοντες* ett mycket fritt översättningsideal. Även här träffar von Dobschütz mer rätt i sin översättning:

So bewahrt denn auch ihr, indem ihr's heilig und gerecht lernt, was wir euch überliefern, indem ihr auf neue Weise Gott durch Christum verehret.³⁹

³⁷ Eurell, ”Petruspredikan”, 174.

³⁸ Se Friedrich Blass, Albert Debrunner och Friedrich Rehkopf, *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch* (18 uppl.; Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2001) § 391.

³⁹ von Dobschütz, *Kerygma Petri*, 26. Se även James, *Apocryphal New Testament*, 17: ”So then do ye, learning in a holy and righteous sort that which we deliver unto you, observe it, worshipping God through Christ in a new way”; Cambe, ”Prédication de Pierre”, 17: ”Aussi, à votre tour, apprenez avec piété et justice ce que nous vous transmettons et gardez-<le>, vénérant Dieu d'une manière nouvelle par le Christ.”

Av större betydelse för tolkningen av fragmentet som helhet är ett misstag i Eurells översättning av dess avslutning. Efter att ha citerat de profetiska orden om ett ”nytt förbund” (καινή διαθήκη, jfr Jer 31:31–32) slår Petruspredikan fast:

Νέαν ὑμῖν διέθετο· τὰ γὰρ Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων παλαιά, ὑμεῖς δὲ οἱ καινῶς αὐτὸν τρίτῳ γένει σεβόμενοι Χριστιανοί.

Han slöt ett nytt förbund med oss. Grekernas och judarnas förbund är gamla. Ni är de som tillber honom på ett nytt sätt. Ni är ett tredje folk, kristna.⁴⁰

Det råder ingen tvekan om att ordet ”förbund” ska underförstås i den första satsen ovan. Men gäller det även i den följande satsen? Enligt Eurell ger Petruspredikan uttryck för en föreställning om ”att både grekernas och judarnas förbund med Gud är gamla, medan de kristna har ett nytt förbund”.⁴¹ Om detta skulle stämma vore det anmärkningsvärt. Tanken på judarnas ”gamla förbund”, med vilket ”det nya förbundet” kontrasteras, har rötter i nytestamentliga texter (2 Kor 3:14; Heb 8:13). Däremot är idén om ”grekernas förbund med Gud” främmande för den bibliska traditionen. Inte heller i Petruspredikan finns den. Eurells översättning supplerar διαθήκαι som huvudord till Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων, vilket förutsätter bestämd artikel och adjektiv i femininum pluralis. Men τὰ ... παλαιά är neutrum, och satsen är därför en allmän utsaga om att ”det som hör till greker och judar är gammalt”. James översätter den helt riktigt: ”for the ways of the Greeks and Jews are old”.⁴² Ett förbund mellan Gud och grekerna nämns inte.

Fragment 6

Den direkta uppmaning till apostlarna som Petruspredikan lägger i Herrens mun, Μετὰ δὲ δώδεκα ἔτη ἐξέλθετε εἰς τὸν κόσμον, översätts av

⁴⁰ Eurell, ”Petruspredikan”, 174. Se även not 8 ovan.

⁴¹ Eurell, ”Petruspredikan”, 174.

⁴² James, *Apocryphal New Testament*, 17; se Cambe, ”Prédication de Pierre”, 17: ”car les <pratiques> des Grecs et des Juifs sont périmées”.

Eurell ”Men tolv år senare skall ni ut i världen”. Det kan diskuteras hur lämplig den översättningen är, då den både utelämnar själva verbet *ἐξέρχεσθαι* och gör det möjligt att missförstå befallningen som en förut-sägelse, men direkt felaktig är den inte. Mer avgörande är utelämnandet av verbet *θέλειν* i den konditionala satsen *Ἐὰν μὲν οὖν τις θελήσῃ τοῦ Ἰσραὴλ μετανοῆσαι*, vilken Eurell översätter ”Om någon i Israel omvänder sig ...”.⁴³ Som von Dobschütz påpekar antyder den grekiska textens formulering ”Om någon i Israel vill omvända sig ...” att Petruspredikan betonar den fria viljans roll i omvändelsen och tron.⁴⁴ Denna viktiga nyans faller bort i Eurells översättning.

Fragment 7

Ovan tog jag detta fragment som exempel på typiskt invecklad grekisk meningsbyggnad, där det finita verbet *Ἐξελεξάμην* (”jag utvalde”) följs av flera participfraser, infinitivkonstruktioner och bisatser. Som jag nämnt väljer Eurell att i översättningen omvandla flera av de underordnade satserna och satsförkortningarna till huvudsatser, och överlag resulterar det förfarandet i möjliga – om än inte tvingande – tolkningar av den grekiska meningsbyggnaden. Översättningen av fragmentets avslutning är emellertid knappast rättvisande:

... διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ πίστεως ἐμῆς δηλοῦντας τὰ μέλλοντα, ὅπως οἱ ἀκούσαντες καὶ πιστεύσαντες σωθῶσιν, οἱ δὲ μὴ πιστεύσαντες ἀκούσαντες μαρτυρήσωσιν, οὐκ ἔχοντες ἀπολογίαν εἰπεῖν· Οὐκ ἠκούσαμεν.

Genom tro på mig, Kristus, skall ni avslöja vad som kommer att ske, så att de som hör och tror skall bli frälsta. Men de som vittnar om att de hört men ändå inte tror skall inte ha någon ursäkt i att säga: Vi har inte hört.⁴⁵

I den grekiska texten följs konjunktionen *ὅπως* av två verb, båda regelmässigt i konjunktiv, *σωθῶσιν* (”för att de ska bli frälsta”) respektive

⁴³ Eurell, ”Petruspredikan”, 175.

⁴⁴ von Dobschütz, *Kerygma Petri*, 50; se även Cambe, *Kerygma Petri*, 323–324.

⁴⁵ Eurell, ”Petruspredikan”, 176.

μαρτυρήσωσιν ("för att de ska vittna"). Innebörden är alltså att apostolarnas avslöjande av kommande ting har ett dubbelt syfte: dels att de som hör och kommer till tro ska räddas, dels att de som hör utan att komma till tro ska vittna om att förkunnelsen har skett.⁴⁶ Att det senare är en direkt avsikt med Herrens utväljande och sändande av de tolv fördunklas i Eurells översättning. Tilläggas kan också att fragmentets andra förekomst av μαθητάς, "lärlingar", inte avspeglas i översättningen "Jag har i enlighet med Herrens vilja utvalt er tolv".

Fragment 8

Översättningen förbiser två ord, som visserligen inte har någon avgörande betydelse för tolkningen av fragmentet som helhet, men som ändå borde tas med. Dels bortfaller det partitiva ὑμῶν i konstruktionen τις ὑμῶν, "någon av er", som Eurell översätter med "någon". Dels saknas i översättningen en motsvarighet till πάντα i πάντα ... τὰ ἁμαρτήματα, "alla synder". Eurell skriver enbart "synder".⁴⁷

Fragment 9

I likhet med frag. 7 innehåller detta fragment en lång och invecklad mening, som Eurell delar upp i kortare meningar i översättningen. Resultatet blir en stundtals ganska fri återgivning av innehållet, där exempelvis verbet εὑρομεν ("vi fann") förs till det föregående "stundtals ... referenser till Kristus Jesus". I den grekiska texten står de direkta objekten till εὑρομεν efter detta verb, "vi fann både hans ankomst, hans död" osv. Här för Eurell i stället in ett "Dessa angick ...", som saknar motsvarighet i den grekiska texten.⁴⁸ Om detta bygger på ett missförstånd av grundtexten eller är uttryck för ett mer dynamiskt översättningsideal är svårt att avgöra.

⁴⁶ Se James, *Apocryphal New Testament*, 17: "that they that have heard and believed may be saved, and that they which have not believed may hear and bear witness".

⁴⁷ Eurell, "Petruspredikan", 177.

⁴⁸ Eurell, "Petruspredikan", 179.

Fragment 10

Eurell översätter οὐδὲν ἄτερ γραφῆς λέγομεν med ”att vi inte talar någonting som är utöver skrifterna” och hävdar i sin kommentar till fragmentet att den kristna tron enligt Petruspredikan ”inte går utöver vittnesbördet i Gamla testamentet, när det läses kristologiskt”.⁴⁹ Strikt talat betyder dock ἄτερ ”utan”, inte ”utöver”, varför den enda slutsats som kan dras är att Petruspredikan menar att det finns skriftstöd för varje punkt i den kristna förkunnelsen. Vidare är γραφῆς singularis och bör översättas ”Skriften” eller ”ett skriftställe”.⁵⁰

AVSLUTNING

Som jag skrev inledningsvis är initiativet att presentera Petruspredikan på svenska välkommet. Eurells introduktion till de isagogiska frågeställningarna tjänar sitt syfte, men som jag tror har framgått av ovanstående kritiska genomgång har varken textåtergivning eller översättning utförts med sådan akribi som saken kräver. Det återstår enligt min mening fortfarande att ta fram en svensk översättning av fragmenten utifrån konsekventa och tydligt redovisade översättningsprinciper och i trohet mot det grekiska originalet.

Eurell identifierar fyra huvudteman i fragmenten: framställningen av Herren som ”lag och ord”, den kristna ”gudsdyrkan såsom överlägsen grekisk och judisk”, ”vikten av mission till alla människor” samt ”den kristna trons kontinuitet med Gamla testamentet”.⁵¹ Dessa huvudteman kvarstår oberoende av de brister i översättningen som jag har identifierat; det första temat bekräftas till och med ytterligare av att även frag. 1c vittnar om att Frälsaren ”sågs vara ’lag och ord’” i Petruspredikan. I de-

⁴⁹ Eurell, ”Petruspredikan”, 179.

⁵⁰ Se von Dobschütz, *Kerygma Petri*, 27: ”nichts sagen wir ohne Schrift(zeugnis)”; James, *Apocryphal New Testament*, 18: ”without the Scripture we say nothing”; Cambe, ”Prédication de Pierre”, 22: ”nous ne disons rien sans l'Écriture”.

⁵¹ Eurell, ”Petruspredikan”, 180.

taljutmåttningen av de olika fragmenten behöver emellertid några påståenden korrigeras utifrån de felaktigheter som noterats i översättningen. Det gäller påståendena att Petruspredikan anklagar judarna för att inte "tro" (frag. 4), att texten talar om ett föräldrat förbund mellan Gud och grekerna (frag. 5) samt att den uttryckligen hävdar att den kristna förkunnelsen inte innehåller något som går utöver det som står i Skriften (frag. 10).

Analysen har också visat att några aspekter av fragmentens teologi har försvunnit i översättningen. Här handlar det om den möjliga identifikationen av Sonen som "Guds kraft" (frag. 2), viljans betydelse för omvändelse och tro (frag. 6) samt den apostoliska förkunnelsens dubbla syfte att föra människor till frälsning och att låta dem som inte tror vittna om att förkunnelsen har skett (frag. 7). Som Eurell framhåller i sina slutsatser kan vi omöjligen veta om fragmenten är representativa för Petruspredikan i dess ursprungliga helhet.⁵² De fragment som lyckligtvis trots allt har bevarats förtjänar dock att studeras noggrant som små pusselbitar i våra rekonstruktioner av den tidigkristna litteraturens framväxt.⁵³

⁵² Eurell, "Petruspredikan", 180.

⁵³ Jag vill tacka min kollega Jennifer Nyström för värdefulla synpunkter på en preliminär version av denna artikel.